

A Study of English Translations of Rostam & Sohrab by Dick Davis based on an accurate understanding of the poem

Elham Khalili Jahromi¹, Sonia Noroozi Jafarloo²

Received: 20/9/2020

Accepted: 10/1/2022

Abstract

The latest translation of Ferdowsi's Shahnameh is the English translation of it, by Dick Davis. In this study, Davis's translation of the story of Rostam and Sohrab has been studied based on Antoine Berman's text deforming theory, And its errors have been criticized and analyzed. Those errors are fitted in some elements of Berman's theory: rationalization, qualitative and quantitative impoverishment, and change of tone (ennoblement or clarification). The findings of this study show that most translation problems are due to misunderstanding of the source text. misunderstanding of the Persian text is rooted in the difficulty of reading Persian and understanding literary texts, especially in poetry, Because of the complexity of its syntactic and rhetorical structure and the cultural differences between the origin and destination society. So the authors of this paper believe just familiarity with the source language is not enough to translate literary texts. Being aware of the Delicacy of the literary language and the cultural roots of the text is also necessary.

Keywords: *English translation of the Shahnameh, English translation of the story of Rostam and Sohrab, translation of the Shahnameh by Dick Davis, inaccuracy of the English translation of the Shahnameh.*

¹ Corresponding author, Assistant Professor, Persian Language and Literature, Literature and Humanities, Shiraz University, Shiraz ,Iran; ORCID ID: 0009-0001-6114-0416; Email: khaliljahromi115@yahoo.com

² Phd student, Persian Language and Literature, Literature and Humanities, Yasouj University, Yasouj, Iran; ORCID ID: 0009-0006-9464-9661; Email: s.noroozi.jafarloo@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

Ferdowsi's Shahnameh has been translated into poetry and prose many times in different languages. These include the translations of Ruben Levy, Warner Bros., Jeremy Clinton, and Matthew Arnold, among others. The latest English translation of the Shahnameh is by Dick Davis (2006) and published by Penguin Publications. Davis's translation is a combination of verse and prose (narrative expression: Naqqali) based on the edition edited by Djalal Khaleghi Motlagh. In addition to being a skilled translator, Davis is a capable poet and familiar with Iranian culture (as the source society and the bedrock of composing the Shahnameh). Therefore, the authors of this study consider his translation as a work worthy of consideration.

Numerous and sometimes contradictory opinions have been expressed about the translatability or untranslatability of poetry. Also, due to the difficulty of translating literary works, there are several approaches to translation. In general, translation critique approaches fall into two main categories: Source-oriented and target-oriented approaches. The basis of the source-oriented approach is that the transfer of concept and beauty should be done with loyalty to the original language. But in the target-oriented approach, the priority is the audience's understanding of the target language.

Antoine Berman (1942-1991), a French Source-oriented theorist, believes you should maintain the foreign nature of every foreign text in the target language and make no changes in favor of that language. His theory of text deforming provides the possibility of translation criticism by presenting some elements: rationalization, clarification, expansion, ennoblement, qualitative and quantitative impoverishment, destruction of rhythms, destruction of underlying networks of signification, destruction of linguistic patterning, destruction of the vernacular network, or their eroticization, destruction of expressions and idioms. He discusses the tone of the work and how it is conveyed under elements such as ennoblement and clarification. Style of source work has been considered in qualitative and quantitative impoverishment, clarification, and destruction of linguistic patterning. Commitment to syntactic structures of the source language is also discussed in rationalization. The titles of Antoine Berman's theory are described in detail in the articles: "From the Self and the Other and Distorted Tendencies in Antoine Berman's Cognitive Translation Discourse to Untranslatability" and "A Theory of the Emergence of Translation

Theories and a Study of the Text Distortion System by Antoine Berman". Berman's theory has been used in the articles: "A Study of English Translations of a Hafez's Ghazal based on an accurate understanding of the Poem" by Shirin Razmjoo Bakhtiari (1400) and "A Study of English Translations of a Hafez's Ghazal based on an accurate understanding of the poem" by Ali Afzali and Atieh Yousefi (1395). The authors of this study also found the principles of Berman's theory appropriate for evaluating Dick Davis's translation and used it.

Research Question(s)

This research studies English translations of Rostam & Sohrab by Dick Davis and tries to find and analyze the errors of the translation as well as the causes and factors of their occurrence.

2. Literature Review

Berman's theory is based on the fact that the translator understands the source text but makes mistakes in transmitting the meaning. For the text to be meaningful in the target language, parts of the source text form are lost during translation. But in the study of Davis's translation, it was found that sometimes the translator, with the idea of understanding the source text, presents a translation that does not correspond to the original text. Sometimes the translator, due to the complexity of the poem and the difficulty of reading the Persian text, does not have a complete and correct understanding of the source text and therefore has made a mistake in transmitting the meaning to the target language. These errors (mistakes) generally fall under three elements of Berman's theory: rationalization, impoverishment (qualitative and quantitative), and tone change (aristocracy or transparency).

2.1. Rationalization

Rationalization error in Berman's theory occurs by changing the syntactic structure of the source text. The translator's neglect of the syntax of the source text causes problems in translation, which can be discussed under the heading of rationalization. (Mehdipoor, 2010, p. 59) | In Persian, the major part of understanding the text's meaning is based on syntactic structure. But the differences and complexity of the syntactic structure in the poem make it difficult to understand, especially for the non-Persian-speaking reader. Sometimes the complex syntactic structure in the poem confuses the reader and leads to a misunderstanding of the text. In Davis's translation, there are examples in which the difficulty of understanding the syntactic structure in poems

led to the incorrect recognition of the reference of pronouns and the role of words, resulting in errors in translation.

2.2. Impoverishment (qualitative and quantitative), and tone change (ennoblement or clarification)

The translator is generally faced with the challenge of choosing words, which is examined under the heading of impoverishment qualitative and quantitative in Berman's theory.(Mehdipoor, 2010, p. 60-61) In translation, a part of the meaning, image, proportions, and space of the source text is always lost with choosing lexical equivalents. In studying Davis's translation, we have encountered cases where misunderstandings of rhetorical structures and unfamiliarity with the cultural context of the original text have caused problems. For example, sometimes the difficulty of fully and correctly understanding the literary industries of the Persian language (ambiguities, allusions, and metaphors) has led to errors in translation. Changing the tone of the text in the translation process falls under ennoblement and clarification of Berman's theory.(Mehdipoor, 2010, p. 59-60) In Davis's translation, ignoring the various exaggerations of the original text is an example of a change of tone. His concern in conveying the idioms and proverbs of the source text is to communicate with the audience in the target language. The idioms or proverbs have been chosen from the target language following the cultural and social atmosphere of the destination community. Neglecting the transmission of the customs of the source community and the positions of prayer, admonition, and praise is also one of the problems of Davis's translation.

2.3. Incorrect reading of the text

reading the Persian script is difficult due to the lack of movement(short vowels) and the complete mismatch of the word with the sound. This causes reading errors and translation problems. Davis also sometimes misreads the original text, so he misunderstood it. In Davis's translation too, there is some problem due to misreading the original text and misunderstanding it.

3. Methodology

This research studies and criticizes Dick Davis's translation of the story of Rostam and Sohrab in a descriptive-analytical way. Berman's theory (text distortion theory) is used to check the translation. At first, the number of verses is given based on Khaleqi Motlagh's edition of

Shahnameh. Then the Persian Verse is mentioned along with its translation. Finally, By identifying translation errors, The translation is analyzed based on Berman's Theory.

4. Results

In this research, the translation of the story of Rostam and Sohrab by Dick Davis has been evaluated and criticized based on Berman's text distortion theory. Antoine Berman is one of the critics who believe in the originality of the source text and emphasizes the translator's fidelity (loyalty) to it.

According to this study, errors in Davis's translation generally fall under three elements of Berman's theory: rationalization, impoverishment (qualitative and quantitative), and tone change (aristocracy or transparency). The lack of movement (short vowels) of the script in the Persian text has made it difficult to read. On the other side, the syntactic shifts and the literary industries in the poem have made it difficult for the audience to understand. These have caused the translator to misunderstand the source text and cause translation errors. Also, the cultural and social differences of the poet and translator community have caused the transmission of prayer, admiration, and admonition positions and some literary beauties such as exaggerations and exaggerations in translation to be neglected and to convey proverbs and allusions following the culture and language of the destination community.

References

- Akbarzadeh, Hadi (2010). Examining a proverb: another thought on the "foolish cow eats from its side". book of the month (literature). year 4. No.154. pp.40-43.
- Ali, Afzali and yousefi, Atiyeh (2015). criticism of the Arabic translation of Saadi's Golestan based on the theory of Antoine Berman (a case study of Al-Jalistan al-Farsi book by Jibraeel Al-Makhla. Translation studies in Arabic language and literature. Pe.6. No.14. pp.61-83.
- bandrigi, mohammad (2008). Arabic to Persian dictionary Al Monjed. Islamic publications
- Bondari, Fath ebn Ali (1970). Al Shahnameh. Tehran: Asadi.

- Chormegi Omrani, Morteza(2011). Revisiting the verse “ The ignorant cow ate from its side” . Stylistics of Persian Poetry and Prose (Bahar Adab). No. 14. pp 333-345.
- Christine, Ammer(1997). The American Heritage Dictionary of Idioms. Houghton Mifflin
- Davis, Dick (2016).Shahnameh: the Persian Book of Kings. Penguin Books.
- Davis, Dick(2013). In the untranslatability of Hafez's poetry. Translated by Hoseini and Mirzababazadeh, Special Issue of Farhangistan (Comparative Literature). Year 3. No. 5. pp. 62-75.
- Ferdoosi, A(2001). Turning the narrative of Ferdowsi's Shahnameh into prose. by effort Dabir Siyaqi, Mohammad. Tehran: qatreh.
- Ferdoosi, A(2010). Shahnameh. Edited by Khaleghi Motlaq, jalal. Second and fifth Volumes. First Edition. Tehran: The great Islamic encyclopedia, Iranian and Islamic Research Center.
- Gospel of Luke. New Persian translation
- Haghshenas, Alimohammad(2007). Hazara contemporary culture: English- Persian. Tehran: Contemporary culture.
- Hamidian, Saeed(1387). The ignorant cow ate from its side. Bukhara. No. 68-69. pp. 48-52. Harcourt.
- Hoseini, Mostafa(2017). A thought on the translations of Dick Davis, motarjem journal (translator quarter). year 26, No. 61. pp. 89-103.
- kazzazi, M. Jalaledin(2006).ancient letter. Second Volume. Third Edition. Tehran: Samt.
- Joveyni, azizollah(2001). Shahnameh; reporting verses and difficult words. Third Volume. Tehran: University of Tehran.
- Khaleghi Motlaq, Jalal (2010). Notes of the Shahnameh. (Part 1), Volume 9. Tehran: The great Islamic encyclopedia, Iranian and Islamic Research Center.
- Mahdipour,Fatemeh(2019). A comment on the emergence of translation theories and the examination of text distortion system according to Antoine Berman. Book of Literature Month. 4th year. No. 41, (consecutive 155). pp. 57-63.
- Mojtabaei, Fethullah(1974). A few points about Rostam and Sohrab, Sokhn. No. 269. pp. 839-856.

- Parsinejad, IRAJ(2004). From Nicholson to Barks, a look at the English translations of Persian classical literature. No.21-22. pp.18-25.
- Shafiei kadmeh, Mohammadreza(2002). In the untranslatability of poetry, Iranology magazine. year 14. No. 56. pp. 743- 749.
- Shoar, Jafar, Anvari, Hasan(1984). Ghamnamah Rostam and Sohrab. Tehran: qatreh.
- Ferdoosi, A(2008). Shahnameh. Edited by Joveyni, A. Tehran: University of Tehran.
- Ferdoosi, A(2007). Shahnameh. by effort Dabir Siyaqi, Mohammad. Tehran: qatreh.
- Yarshater, Ehsan (1379). Lion and Throne(Shir o orang). Iranology magazine, 12th year. No.46. pp. 442-448.
- Arthur George & Edmond Warner (2003).Rustam and Suhrab. Tehran: Hermes Publishers.
- Zendehboodi, Mehran(2013). From self and other and distortion tendencies in Antoine Berman's cognitive translation discourse to untranslatability. Translation Studies. Year 9. No. 34. pp. 23-3.

بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن

دکتر الهام خلیلی جهرمی^{۱*}؛ سونیا نوروزی جعفرلو^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۶/۳۰

چکیده

ترجمه انگلیسی دیک دیویس یکی از جدیدترین ترجمه‌هایی است که مورد استقبال مستشرقان قرار گرفته است. دیک دیویس آثار متعددی را ترجمه کرده است: منطق‌الطیر، گزیده‌ای از غزلیات حافظ، ویس و رامین، شاهنامه و... در این پژوهش داستان رستم و سهراب مورد بررسی قرار گرفته است و در این بررسی، خطاها و خوانشهای نادرست مترجم، که در تفاوت فرهنگی، ناآشنایی کامل با ظرایف معنایی، ادبی و ساختاری زبان فارسی ریشه دارد، مورد نقد قرار گرفته است. برای تحلیل این ابیات از نظریه آنتوان برمن استفاده شد. تبویب و دسته‌بندی خطاهای مترجمان در نظریه تحریف متن آنتوان برمن بسیار دقیق و سودمند بود. البته بعضی از خطاهایی که در ترجمه دیک دیویس دیده می‌شود ذیل عنوانهای برمن قرار نمی‌گرفت که باید باب جداگانه‌ای برای آن گشوده شود.

کلیدواژه‌ها: ترجمه انگلیسی شاهنامه، ترجمه انگلیسی داستان رستم و سهراب، ترجمه شاهنامه از دیک دیویس، نادرستی ترجمه انگلیسی شاهنامه.

*۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیراز نویسنده مسئول

elhamkhalili@Shirazu.ac.ir

orcid: 0009-0001-6114-0416

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

s.noroozi.jafarloo@gmail.com

orcid: 0009-0006-9464-9661

۱. مقدمه و پیشینه

ترجمه متون کلاسیک و شاهکار زبان فارسی همیشه مورد علاقه ادیبان دیگر زبانها بوده است. یکی از این متون ارزشمند شاهنامه فردوسی است. با توجه به اهمیت متن ارزشمند شاهنامه فردوسی و لزوم ارائه ترجمه مناسب آن برای غیرفارسی زبانان، تحلیل و بررسی ترجمه‌های این اثر جاودان بسیار ضروری است؛ از جمله جدیدترین و فصیح‌ترین ترجمه‌های شاهنامه در ادبیات انگلیسی ترجمه پروفیسور دیک دیویس (۲۰۰۶) است. پروفیسور دیک دیویس (-۱۹۴۵) متولد انگلستان، استاد ممتاز زبان و ادبیات فارسی دانشگاه دولتی اهایو، شاعر، محقق و مترجمی چیره دست است. مدرک کارشناسی و کارشناسی ارشد او از دانشگاه کمبریج در رشته ادبیات انگلیسی است. مطالعه ترجمه فیتز جرالڈ از خیام نخستین آشنایی دیویس با ادبیات پارسی است که همین آشنایی با شعر پارسی او را به ایران کشانید. وی از سال ۱۹۷۰ تا ۱۹۷۸ در ایران مشغول به تحقیق و تتبع در ادب پارسی بود و پس از بازگشت به انگلستان در مقطع دکتری ادبیات کلاسیک پارسی دانشگاه منچستر دانش آموخته شد.

پروفیسور دیک دیویس آثار متعددی را از پارسی به انگلیسی ترجمه کرده که در این میان ترجمه شاهنامه فردوسی او، اثری ارزشمند است.

قبل از ترجمه دیک دیویس، شاهنامه، بارها به نظم و نثر ترجمه شده بود (ترجمه روبن لوی به نثر، ترجمه برادران وارنر، ترجمه جرمی کلیتون و ترجمه متیو آرنولد...); اما ترجمه دیک دیویس چاپ انتشارات پنگوئن - یکی از ده کتاب برتر معرفی شده در سال ۲۰۰۶ توسط روزنامه واشنگتن پست - آمیزه ای از نظم و نثر (بیان روایت به شیوه نقالی) و اثری تأمل برانگیز است.

نخستین دلیل انتخاب این ترجمه اینکه دیک دیویس علاوه بر قابلیت مترجمی، شاعری توانمند است. دیگر اینکه این اثر، جدیدترین ترجمه از شاهنامه و بر اساس تصحیح جلال خالقی مطلق است. سوم اینکه مترجم تا حدودی به فرهنگ ایرانی به عنوان جامعه مبدأ آشناست که بستر سرایش شاهنامه است. آثار شاهنامه پژوهی او مانند کتابهای شیر و سریر (۱۹۹۸) پدران و پسران (۲۰۰۰) و غروب امپراتوری (۲۰۰۴) گواهی بر این مدعا است.

در جهان انگلیسی‌زبان، آن گونه که شاید و باید به اثر ارزشمند شاهنامه پرداخته نشده

_____ بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن است. شاید به این دلیل که سرمشق نسلهای مختلف فارسی پژوهان غیر فارسی‌زبان، ادوارد براون بوده که بیشتر شیفته ادبیات عرفانی فارسی است. با وجود این ترجمه‌هایی از متن شاهنامه هست:

- ۱- ترجمه ژول مول به فرانسه که همراه متن فارسی در قرن ۱۹ به چاپ رسید.
- ۲- نمونه دیگر خلاصه‌ای از شاهنامه به نظم و نثر توسط جیمز آتکینسن ۱۸۳۲
- ۳- ترجمه یا به تعبیری بازآفرینی متیو آرنولد از داستان رستم و سهراب
- ۴- ترجمه برداران وارنر با بیان سنگین و پرطمطراقش ۱۹۰۵-۱۹۲۵
- ۵- خلاصه شاهنامه ترجمه روبن لوی به نثر ۱۹۶۷ که به شکل خاصی جذابترین بخشهای شاهنامه را حذف کرده و شاهنامه را در ذهن مخاطب انگلیسی زبان، سلسله‌ای از جنگها و قدرت طلبی‌ها جا می‌اندازد.
- ۶- ترجمه جروم کلینتون که به صورت شعر موزون و بی‌قافیه (شعر آزاد انگلیسی) است.
- ۷- ترجمه دیک دیویس که نوید بخش دوره تازه‌ای از شناساندن شاهنامه به اهل ذوق در مقیاس جهانی است.

بیشتر پژوهشگران در حوزه مطالعات ترجمه سراغ نسخه متیو آرنولد رفته‌اند و کمتر به نسخه جدید و سنجیده‌تر دیک دیویس پرداخته شده است. مصطفی حسینی در مقاله‌ای با عنوان «درنگی بر ترجمه‌های دیک دیویس» به طور کلی ترجمه‌های او را معرفی می‌کند. هم‌چنین ایرج پارسی‌نژاد در مقاله‌ای با عنوان «از نیکلسون تا بارکس، نگاهی به ترجمه‌های انگلیسی از ادبیات کلاسیک فارسی» به اختصار هم از ترجمه دیک دیویس یاد می‌کند. در پژوهشی دیگر، احسان یارشاطر در مقاله «شیر و اورنگ» به اختصار ترجمه موفق و سنجیده دیک دیویس را معرفی می‌کند. در ادامه محمود امید سالار و حمید دباشی نیز در تازه‌ترین تألیفات خود در حوزه شاهنامه‌پژوهی از ترجمه دیک دیویس به نیکی یاد کرده‌اند؛ اما تا کنون به شکل دقیق و از دید نقد به این اثر پرداخته نشده است.

آرای متعدد و گاه متضادی درباره ترجمه‌پذیری یا ترجمه‌ناپذیری شعر ارائه شده است. درباره این موضوع در مقالات و کتابهای فراوان به تفصیل بحث شده است. اینجا تنها اشاره‌ای به آن مباحث کفایت می‌کند. در فرهنگ ما از دیرباز کسانی چون جاحظ

در کتاب الحیوان به ترجمه‌ناپذیری شعر اشاره کرده‌اند. در فرهنگ غرب نیز بزرگانی چون شیموس هینی و رابرت فراست نیز در این زمینه مطالبی مطرح کرده‌اند (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۱: ۷۴۳ و ۷۴۴). دکتر شفیع کدکنی از میان محققان معاصر مقاله‌ای با همین عنوان دارد. وی این موضوع را با یک تمثیل بیان می‌کند. وی اثر ادبی را به بنایی مانند کرده است و ترجمه آن را انتقال بنا از محلی به محل دیگر. برای انتقال یک بنا باید آن را به کوچکترین اجزا تخریب کرد تا معمار دوم در جایی دیگر با همان مصالح آن را بنا کند؛ پس ساخت بنای دوم به میزان مهارت و خلاقیت معمار دوم بستگی دارد. اینکه چگونه بتواند کاشی‌ها و آجرها (استعاره‌ها و کنایه‌ها) و پنجره‌ها (تصاویر و ایماژها) را به‌گونه‌ای در بنای جدید به کار گیرد که همان میزان زیبایی را منتقل کند، اما «پنجره را براحتی می‌توان برداشت و براحتی می‌توان کار گذاشت، اما فضایی که این پنجره‌ها بدان گشوده می‌شود، ممکن است فضایی ابری و بسته و محدود باشد؛ اینجا دیگر خلاقیت معمار و یا هنر مترجم کار زیادی از پیش نمی‌برد. انتقال از زبان فرانسه به آلمانی آسانتر است تا از فرانسه به عربی یا از فارسی به انگلیسی. زبانهای اروپایی زمینه فرهنگی مشترکی دارند؛ فضاها را مشابه دارند. پنجره‌ها را می‌توان رو به افقهای مشابه نصب کرد؛ اما تصاویر حافظ را به زبان انگلیسی یا فرانسوی نقل کردن، بردن پنجره مسجد شیخ لطف‌الله است از میان آن فضای آسمانی و آبی اصفهان به فضای ابری و مه‌آلود لندن» (همان: ۷۴۶-۷۴۴). ترجمه آثار ادبی و انتقال زیباییهای آن به زبان دیگر بسیار دشوار است. مکاتب و نظریه‌های متعددی نیز در زمینه تحلیل و بررسی ترجمه وجود دارد. بعضی از این ترجمه‌ها به زبان مبدأ وفادار هستند و انتقال مفهوم و زیبایی را با وفاداری و امانتداری به زبان مبدأ انجام می‌دهند و بعضی نیز اصالت را به خوانندگان و مخاطبان ترجمه می‌دهند و به گونه‌ای ترجمه می‌کنند که ترجمه رنگ و بوی زبان مقصد را داشته باشد و خوانندگان آن در زبان مقصد با آن ارتباط بیشتری برقرار کنند. با توجه به این دیدگاه، نظریات متعدّد و مختلفی برای تحلیل ترجمه به وجود آمده است که در این پژوهش از نظریه تحریف متن آنتوان برمن برای تحلیل ترجمه دیک دیویس بهره بردیم. نظریه تحریف متن آنتوان برمن به سبک زبان مبدأ بسیار توجه کرده است و در زیر عنوانهایی چون تفاخرگرایی و عامیانه‌گرایی به لحن اثر و چگونگی انتقال آن می‌پردازد در غنازادی کمی، کیفی، شفاف سازی و تخریب

_____ بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن

اصطلاحات زبان مبدأ نیز سبک و لحن اثر در زبان مبدأ مورد توجه قرار گرفته است. درباره نظریات آنتوان برمن مقاله‌های متعددی نوشته شده است که از میان آنها می‌توان به مقاله «آنتوان برمن و نظریه گرایش‌های ریخت‌شکنانه؛ معرفی و بررسی قابلیت کاربرد آن در نقد ترجمه» از محمد رحیم احمدی و «از خود و دیگری و گرایش‌های تحریفی در گفتمان ترجمه‌شناختی آنتوان برمن تا ترجمه‌ناپذیری» از مهران زنده‌بودی و «نظری بر روند پیدایش نظریه‌های ترجمه و بررسی سیستم تحریف متن از نظر آنتوان برمن» از فاطمه مهدی‌پور اشاره کرد که مؤلفه‌های نظریه برمن را بخوبی توضیح داده‌اند. آنتوان برمن (۱۹۹۱-۱۹۴۲) فیلسوف و زبان‌شناس و مترجم مبدأگرای فرانسوی معتقد است در ترجمه هر متن بیگانه، باید حالت غریبگی‌اش در زبان مقصد حفظ شود و نباید در ترجمه تغییراتی به نفع زبان مقصد انجام داد؛ چرا که معنا از طریق صورت منتقل می‌شود. عقاید او در ترجمه کمال‌گرایانه است. وی هرگونه حذف و اضافه، تغییر در سبک نویسنده، تغییر ساختار زبان و اطناب را تحریف متن اصلی می‌داند. نظریه آنتوان برمن با ارائه معیارهایی چون عقلایی‌سازی، شفاف‌سازی، اطناب‌سازی، غنازدایی کیفی و کمی، همگون‌سازی متن، تخریب شبکه‌های معنایی پنهان در متن، تخریب سامانه زبانی، بومی‌سازی شبکه‌های زبانی و تخریب اصطلاحات، امکان بررسی میزان ترجمه را به متن اصلی فراهم می‌سازد.

مقالات متعددی در مورد دیدگاه آنتوان برمن نوشته شده است. یکی از نوشته‌های پرارجاع، مقاله فاطمه مهدی‌پور است که با عنوان «نظری بر روند پیدایش نظریه‌های ترجمه» در شهریورماه ۱۳۸۹ در کتاب پایبندی ماه ادبیات، ش ۴۱ چاپ شده است. وی پس از توضیحاتی درباره ترجمه و تاریخ آن، نظریه سامانه تحریف متن آنتوان برمن را معرفی می‌کند. پس از چاپ این مقاله، این نظریه برای بررسی متون ادبی مورد استفاده فراوان قرار گرفت؛ برای مثال علی افضلی (استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه تهران) و عطیه یوسفی (دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات ترجمه دانشگاه تهران) مقاله «نقد و بررسی ترجمه عربی گلستان سعدی را بر اساس نظریه آنتوان برمن» در سال ۱۳۹۵ در دو فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی چاپ کردند. نویسندگان این مقاله اصول نظریه برمن را برای بررسی این ترجمه مناسب دیدند و در تحلیل از این اصول بهره برده‌اند.

مهران زنده‌بودی در مقاله «از خود و دیگری و گرایش‌های تحریفی در گفتمان ترجمه‌شناختی آنتوان برمن تا ترجمه‌ناپذیری» به مقایسه آنتوان برمن به عنوان تحلیلگر لفظ‌گرا و لدمیرال به عنوان تحلیلگر معناگرا می‌پردازد. او معتقد است که برمن لفظ را ترجیح می‌دهد و بدان جنبه تقدس می‌بخشد و آنچه برای لدمیرال مهم است، معنا است و او از الفاظ فراتر می‌رود. اخلاق ترجمه برمن توصیه می‌کند که بیگانه را با بیگانگی او باید پذیرفت (زنده‌بودی، ۱۳۹۰: ۳۲). در این مقاله از عناوینی استفاده شد که برمن آنها را تحریف می‌شمارد. البته همه اشکالها و خطاهای ترجمه دیک دیویس، فقط در چارچوب فکری برمن نمی‌گنجد. بعضی از این اشکالها مواردی است که ناشی از خواندن و فهم نادرست متن مبدأ بوده است و برآنیم که اگر آشنایی دانش ادبی و زبانی مترجم نسبت به زبان مبدأ عمیقتر بود، چنین خطاهایی رخ نمی‌داد. تذکر این اشکالها بر عهده کسی است که با ادبیات فارسی انس و الفت دارد. با برشمردن این اشکالها راه بهتر دریافتن و شناختن آثار ادبی در زبان مقصد هموار می‌شود. اگر این اشکالها پیش از چاپ اثر به مترجم یادآوری شده بود، حتماً این موارد را اصلاح می‌کرد؛ پس عمدی در کار نبوده بلکه ناشی از ابهامهایی است که در خط و زبان فارسی وجود دارد؛ مثلاً ابهام در شیوه ارجاع ضمائر یا حرکت گذاری نکردن حروف در خط فارسی یا توجه نکردن به کلماتی که دلالت‌های چندگانه دارد و از بافت کلام باید معنای مورد نظر را در متن حدس زد یا کژتابیهایی که در زبان به دلیل ساختارهای نحوی و یا چند معنایی بودن واژگان به وجود می‌آید. درک این ظرایف و اشارات زبانی و ادبی برای فارسی‌زبان هم تا حدودی دشوار است و تنها با ممارست، خواندن متون ادبی و آشنایی با سبک ادبی می‌توان این اشکالها را برطرف کرد که شامل لایه‌های مختلف چون آواشناسی، واژگانی، نحوی و ادبی است.

از ذکر تمام عناوینی که برمن آنها را تحریف متن برمی‌شمارد، پرهیز، و تنها به مواردی پرداخته می‌شود که بدانها در مقاله اشاره شده است؛ چون عقلایی‌سازی، شفاف‌سازی، عامیانه کردن، اطناب و غنازدایی کمی و... لازم به ذکر است که توضیح این موارد بر اساس مقاله «نظری بر روند پیدایش نظریه‌های ترجمه و بررسی سیستم تحریف متن از آنتوان برمن» است (رک مهدی‌پور، ۱۳۸۹: ۵۷-۶۳). خوانندگان محترم برای اطلاع بیشتر درباره نظریه تحریف متن برمن، علاوه بر کتاب‌های نظریه‌های ترجمه

بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن

مانند «Application Introducing Translation Studies: Theories and» می‌توانند به مقاله مهران زنده‌بودی نیز مراجعه کنند (رک زنده‌بودی، ۱۳۹۰: ۲۳-۳۷). به این نظریه همان‌طور که پیش از این بیان شد در مقاله‌های متعدد اشاره شده است. علاوه بر این موارد، می‌توان به مقاله شیرین رزمجو بختیاری اشاره کرد که با عنوان «بررسی ترجمه انگلیسی غزلی از حافظ بر پایه برداشت درست از متن» در مجله شعرپژوهی دانشگاه شیراز با همین رویکرد نوشته شده است (رزمجو بختیاری، ۱۴۰۰: ۸۵-۱۲۰).

در این پژوهش پس از بررسی کامل ترجمه داستان رستم و سهراب، این نتیجه به دست آمد که بیشتر سهوهای مترجمان ناشی از درک نادرست از متن مبدأ بوده که در نظریه برمن این سهو با در نظر گرفتن جزئیات آن تقسیم‌بندی شده است. عقلایی‌سازی، غنازدایی کیفی و کمی که از عناوین نظریه تحریف متن برمن است در این ابیات بیش از موارد دیگر دیده شده است و به اختصار با توجه به مقاله مهدی‌پور (۱۳۸۹) موارد تحریف متن نظریه برمن بررسی، و سپس ابیات متعددی به عنوان شاهد مثال ذکر خواهد شد.

الف) عقلایی‌سازی

عقلایی‌سازی، ایجاد تغییر در ساختار نحوی و شیوه نشانه‌گذاری متن مبدأ است. در این صورت، مترجم با توجه به نظم گفتمان مقصد، جملات و زنجیره جملات را بازتولید و مرتب می‌کند و به نظم درمی‌آورد؛ به عنوان مثال، مترجم برای جملاتی که در متن مبدأ بدون فعل است، فعل می‌آورد؛ جملات بلند را کوتاه می‌کند و به اصطلاح، جملات را می‌شکند و یا جملات معترضه را جا به جا و یا اضافه و کم می‌کند. در واقع، برمن فرایند عقلایی‌سازی را تحریفی در متن اصلی قلمداد و آن را رد می‌کند.

ب) شفاف‌سازی

شفاف‌سازی به نوعی به فرایند عقلایی‌سازی مربوط می‌شود با این تفاوت که عقلایی‌سازی در سطح ساختار نحوی جملات صورت می‌گیرد؛ اما شفاف‌سازی به روشنگری در سطح معنایی مربوط است. طبق این نظر، مطلبی که در متن اصلی «تعریف نشده» مطرح شده است در متن مقصد به صورت «تعریف شده» درمی‌آید؛ یعنی مترجم با افزودن کلمه یا کلماتی به متن به روشن ساختن متن دست می‌زند.

ج) اطناب کلام

برمن نیز همانند تمام مترجمان و نظریه پردازان، آگاه است که هر ترجمه‌ای از متن اصلیش طولانی‌تر خواهد بود. برمن این اطناب کلام را حاصل دو فرایند نخست یعنی عقلایی‌سازی و شفاف‌سازی می‌داند. وی معتقد است که مترجم اندیشه «فشرده» متن مبدأ را باز می‌کند و این کار را «تهی‌شدگی» می‌نامد که در غنا بخشیدن به جان کلام تأثیری ندارد.

د) تفاخرگرایی

برمن این گرایش را «افلاطونی» می‌خواند و آن را نتیجه کار مترجمانی می‌داند که متن مقصد را از لحاظ فرم و شکل از متن اصلی زیباتر در می‌آوردند. وی معتقد است این گرایش به حس زیبایی شناختی افرادی مربوط می‌شود که معتقدند هر گفتمانی باید زیبا باشد. برمن، تفاخرگرایی را در نظم «شاعرانه کردن» و در حوزه نثر «بلیغ کردن»، تولید جملات فاخر با بهره گرفتن از متن اصلی به عنوان ماده اولیه تعریف می‌کند. در واقع برمن، کار این مترجمان را بر هم زدن سبک و فرم متن اصلی می‌داند که بدون در نظر داشتن چند و چون متن اصلی، صرفاً به دلیل خوانا، برجسته و فاخر بودن متن مقصد - آن هم به بهانه انتقال بهتر معنا - به متن اصلی توجهی نمی‌کنند و به بازنویسی و تمرین سبکی از (و به ضرر) متن اصلی دست می‌زنند. شایان ذکر است که برمن با عکس این گرایش نیز مخالف است و آن را «عامیانه کردن» متن اصلی و فرو کاستن آن به زبان «گفتاری» می‌داند.

ه) غنازدایی کیفی

بنا بر عقیده برمن، این نوع تحریف، جایگزین کردن کلمات، اصطلاحات و پیچ و خم جملات با کلمات و اصطلاحاتی است که از لحاظ غنای معنایی و آوایی و طنین کلمات در سطح واژه مبدأ نیست.

و) غنازدایی کمی

در این نوع تحریف، سخن از هدر رفتن واژگانی است. برمن معتقد است که گاهی برای یک مدلول چندین دال وجود دارد و انتخاب یک دال به غنازدایی «کمی» منجر می‌شود. درست مثل اینکه نویسنده‌ای در اثر خود برای مدلول «صورت» از دالهای

_____ بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن

قیافه، سیما، رخ و چهره استفاده کند؛ در این صورت ترجمه دالّهای مختلف به دالّ واحد، بدون در نظر گرفتن قصد واقعی نویسنده در استفاده از آنها، همان تحریفی است که برمن از آن به عنوان غنازدایی کمی یاد می‌کند.

ز) همگون سازی متن

برمن همگون سازی را چنین تعریف می‌کند: یکپارچه و همسان کردن بافت متن در تمام سطوح؛ حتی هر آنچه اساساً غیرهمگون است. به عقیده او، همگون سازی، بخش زیادی از گرایش‌های مترجمان را به تحریف دربرمی‌گیرد؛ زیرا اغلب مترجمان، ترجمه خود را بارها می‌خوانند و بدون توجه به متن اصلی، هرآنچه را غیرهمگون با بافت ترجمه شده به نظر می‌رسد، اصلاح و رفع می‌کنند.

ک) تخریب شبکه‌های معنایی پنهان در متن

برمن معتقد است که هر اثری متنی پنهان دارد که در آن دالّهایی برگزیده می‌شود که بار معنایی خود را به هم قرض می‌دهند و در ارتباط با هم، زنجیره‌ای پیوسته را تشکیل می‌دهند که خواننده را به مفهومی خاص هدایت می‌کند. به اعتقاد وی، ترجمه‌ای که نتواند این شبکه و زنجیره را منتقل کند، متن اصلی را تحریف کرده است.

ل) تخریب اصطلاحات

از آنجا که برمن همواره بر پرهیز از مقدّس‌شماری زبان مقصد (زبان مادری) تأکید می‌کند و معتقد است که باید فرهنگ مقصد را به سوی فرهنگ مبدأ برد و نیز بر عقیده شیلر مارشه تأکید می‌کند که باید خواننده را به سوی نویسنده برد نه بر عکس با جایگزین کردن اصطلاحات متن مبدأ با معادل آن در زبان مقصد مخالفت می‌کند و آن را ضربه‌ای بر غنا و جان کلام اثر می‌داند. برمن می‌گوید هر نثری آکنده از ایماژها، اصطلاحات، پیچ و خمهای کلامی، ضرب المثلهای... است و ترجمه آنها به معنای یافتن معادلاتی در زبان مقصد نیست و معادل اصطلاحات و ضرب المثلهای را جایگزین مناسبی برای آنها نمی‌داند. البته باید گفت با توجه به تفاوت‌های فرهنگی - اجتماعی و گفتمانی زبانها، پایبند بودن به این عقیده برمن بسیار دشوار می‌نماید.

در ادامه، بررسی و تحلیل ترجمه دیک دیویس خواهد آمد. ذکر این نکته ضروری است که بعضی از کمبودها و اشکالهایی که در ترجمه دیک دیویس دیده شده است،

زیر عناوین پیشین نمی‌گنجد؛ لذا توضیحات دیگری بدان اضافه شد. به نظر می‌رسد آنتوان برمن این‌گونه پنداشته است که مترجم زبان مبدأ را درک می‌کند و هنگام انتقال معنا دچار سهوهای می‌شود؛ ولی در بررسی ترجمه‌ها مشخص می‌شود که مترجم به تصور فهم زبان مبدأ ترجمه‌ای را ارائه می‌کند که زبان خالق اثر را آینگی نمی‌کند بویژه این مسئله در ترجمه شعر بیشتر دیده می‌شود که رموز و پیچیدگیهای آن بیش از ترجمه نثر است. در ادامه به بررسی ابیاتی پرداخته می‌شود که مترجم از متن مبدأ برداشت صحیحی نکرده و این برداشت نادرست یا به علت سهو در خواندن و یا معنای واژگان است یا ساختارهای نحوی درست درک نشده و یا از نظر بلاغی، معانی دریافت نشده است که بیشتر این خطاها در زیر عنوان عقلایی‌سازی، غنازدایی کمی و کیفی و تغییر لحن (تفاخرگرایی یا عامیانه‌سازی) آنتوان برمن دیده می‌شود. ابتدا شماره بیت از روی تصحیح شاهنامه خالقی مطلق آمده، و سپس بیت فارسی به همراه ترجمه آن ذکر شده است. در نهایت تحلیلی از ترجمه ارائه شده است.

تلفظ نادرست واژه و برداشت نادرست از متن

چو دیدند گردِ گو پیلتن همه نامداران شدند انجمن

(بیت ۳۸۴)

Dick Davis: Finally, they saw the dust raised by Rakhsh and caught up with him.

آنچه در این بیت قابل تأمل است، ترکیب «گردِ گو پیلتن» است که به معنای پهلوان دلیر پیلتن، مقصود رستم است (شعار و انوری، ۱۳۶۳: ۱۰۸). در تصحیح خالقی مطلق، که دیک دیویس نیز همین تصحیح را مبنای ترجمه قرار داده، گردِ گو پیلتن آمده است. کزازی (کزازی، ۱۳۸۵: ۱۲۹) و جوینی (جوینی، ۱۳۸۰: ج ۳، ۳۹۲) نیز همین ضبط را ذکر کرده‌اند. خواندن «گرد» به جای «گرد» سهوی است که مترجم مرتکب آن شده است و بالطبع در ترجمه نیز معنای نادرستی منتقل شده است. با توجه به معنای ابیات پیش و پس ترجمه دیک دیویس (=نهایتاً آنها گردی را دیدند که به واسطه رخس برانگیخته شده بود...) منطقی به نظر نمی‌رسد و از کلمه رخس نیز در متن مبدأ سخنی به میان نیامده و در اینجا اطنابی رخ داده است که ناشی از نادرست خواندن کلمه گرد است.

_____ بررسی ترجمهٔ دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایهٔ برداشت درست از متن

با توجه به نظریات برمن، عقلایی‌سازی و شفاف‌سازی از مؤلفه‌هایی است که مترجم بدان دست می‌یازد تا ترجمه را در زبان مقصد منطقی‌تر جلوه دهد؛ ولی آنچه در این بیت پیش آمده برعکس این است؛ یعنی ترتیب منطقی کلام در زبان مبدأ به علت درک نادرست متن در ترجمه مخدوش شده است. برای روش‌تر شدن مطلب، بیهایی از این قسمت نقل می‌شود:

برفتند با او سران سپاه	پس رستم اندر گرفتند راه
چو دیدند گردِ گوی پیلتن	همه نامداران شدند انجمن
ستایش گرفتند بر پهلوان	که جاوید بادی و روشن روان

با دیدن گرد اسب رستم، که نامداران جمع نشدند و شروع به ستایش نکردند، خود رستم را که دیدند گرد هم آمدند و بر او ستایش فرستادند.

عقلایی‌سازی و یا غفلت از ساختار نحوی کلام

در نظر نگرفتن ساختار نحوی کلام باعث برداشت نادرست از متن می‌شود. ترتیب سازه‌ها در زبان فارسی هم‌چون زبان انگلیسی در تعیین معنا نقش بسزایی دارد. ساختار نحوی کلام در شعر تغییر می‌کند و با نثر متفاوت است. همین مسئله در فهم شعر، دشواری‌هایی، و برای خواننده غیر فارسی‌زبان خطاهایی ایجاد می‌کند.

یافتن مرجع ضمیر صحیح نیز از مسائل چالش برانگیز است که می‌توان این موضوع را نیز زیر عنوان عقلایی‌سازی آورد؛ چرا که با توجه به ساختار نحوی باید آن را حدس زد و بی‌توجهی بدان موجب خطا می‌شود. اینک نمونه‌هایی از غفلت مترجم از ساختارهای نحوی آورده می‌شود:

نبینی	ازین	لشکر	بیکران	یکی	مرد	جنگی	و	گرز	گران			
که	پیش	من	آید	به	آوردگاه	گر	ایدونک	یاری	دهد	هور	و	ماه

(بیت ۴۳۳ و ۴۳۴)

Dick Davis: In all this limitless army, you'll not see one warrior who'll be willing to face me in combat, no, not if the sun and moon themselves came down to aid him.

مترجم در این بیت برداشت نادرستی از متن کرده است. این امر از اینجا پیش آمده که فضای فرهنگی و ساختار دستوری زبان مبدأ آن‌گونه که باید درک نشده است؛ برای نمونه در بیت پیشین، مفعول مصراع دوم با توجه به سیاق کلام و فحوای متن، سهراب

است؛ اگرچه بدان تصریح نشده است. البته این از ویژگیهای زبان فارسی است. دیک دیویس برای ترجمه این بیت چنین آورده است: «(سهراب می‌گوید) در تمام این لشکر بیکران، تو یک جنگاور را نخواهی دید که حاضر باشد با من در میدان نبرد مواجه شود؛ نه (هیچ کس) مگر اینکه ماه و خورشید خودشان فرود آیند تا به او (آن جنگاور) یاری رسانند.» اما معنی بیت در زبان مبدأ چیز دیگری است: «(سهراب می‌گوید) چنانکه خورشید و ماه ما را یاری دهند، تو از این لشکر بشمار، یک مرد جنگی نخواهی دید که بتواند گرز گرانی بردارد و (بتواند) در میدان نبرد پیش من آید.» یاری جستن از خورشید و ماه، علاوه بر اینکه به تأثیر عقاید صابئین و برخی فرقه‌های دیگر در مورد مؤثر بودن سیارات هفتگانه در احوال زمینیان مربوط است، احتمالاً حاکی از تأثیر مهرپرستی نیز هست (شعار و انوری، ۱۳۶۳: ۱۱۳). مصراع دوم بیت ۴۳۴ در ترجمه بدرستی فهم نشده است. معنایی که در زبان مبدأ فهم می‌شود با توجه به فضای فکری و فرهنگی و اینکه پهلوان، پیش از مبارزه از هور و ماه یاری می‌طلبد و آنها را در پیروزی خویش مؤثر می‌داند، معمول است. از طرفی دیگر لحن دیک دیویس با آوردن لفظ (themselves came down to aid him) فخامت زبان مبدأ را ندارد و با افزودن این کلمات شاهد عیب عقلایی‌سازی، غنازدایی و عامیانه‌سازی لحن هستیم. پیش از دیک دیویس، آرتور جورج و ادموند وارنر نیز رستم و سهراب را ترجمه کرده‌اند و دیک دیویس به ترجمه آنها دسترسی داشته است. در این ترجمه نیز برداشتی مشابه با برداشت دیک دیویس در مورد این بیت می‌بینیم:

A single warrior or massive mace meet me upon the field though sun and moon be on their side. (George and Warner, 2003:78)

(گرز، کوپال. (هزاره) (Mace)

یک مرد جنگاور و گرز گرانی در آوردگاه به پیش من آیند؛ اگر هور و ماه به آنها

یاری دهد.

ادبیتی که در ترجمه جورج و وارنر دیده می‌شود از لحاظ ایجاز و نحو کلام ستودنی است؛ ولی از لحاظ معنایی باز همان اشکال ترجمه دیک دیویس در آن دیده می‌شود.

زهر سو سپه شد برو انجمن که هم با گهر بود و هم تیغ زن

(بیت ۱۲۶)

بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن

Dick Davis: From every quarter swordsmen and chieftains flocked to the youth.

(سردار، سالار. هزاره): (chieftains)

فردوسی صفتهای با گهر و تیغزن را به سهراب نسبت داده است. مرجع ضمیر او، سهراب است؛ یعنی از هر سو در کنار سهراب با گهر و تیغزن سپاهی گرد آمدند. کزازی در تفسیر این بیت چنین آورده است: «سهراب انگیزته از شور و شرار جوانی و کشش نیرومند آرمانگرایی... آرزوهای بزرگ و دست نیافتنی را در سر می‌پرورد...» (کزازی، ۱۳۸۹: ۵۷۰)؛ اما دیک دیویس در ترجمه چنین آورده است: از هر چهار طرف، مردانی تیغزن و سردارانی به سمت (سهراب) جوان آمدند. درک نادرست متن مبدأ، موجب چنین ترجمه‌ای شده است. معلوم است مترجم به ساخت جمله در زبان فارسی دقت نکرده و چنین پنداشته است که صفات با گهر و تیغزن در وصف سپاه آمده است در صورتی که مرجع صفت با گهر و تیغزن «او» مصراع نخست است و فعل «بود» در مصراع دوم هم مفرد آمده؛ پس مرجعش (سهراب) است نه سپاه.

هجیرش چنین داد پاسخ که بس به ترکی نباید مرا یار کس

(بیت ۱۶۳)

Dick Davis: Hejir replied, "There are not many Turks who can match themselves against me.

(مطابقت دادن) (هزاره): (match)

«به» در ابتدای مصراع دوم در معنی «در مقابله با، در برابر» است (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۵۰۲). جوینی در شرح این بیت چنین می‌گوید: «هجیر به سهراب گفت: بس کن! برای جنگیدن با یک تورانی چه نیازی به یاور دارم؟» (جوینی، ۱۳۸۰: ج ۳، ۳۴۱)

در غمنامه رستم و سهراب هم آمده است: «هجیر در پاسخ سهراب می‌گوید: بس کن! در جنگ با یک تورانی (هجیر سهراب را تورانی می‌پندارد) کمکی لازم نیست و به تنهایی از عهده او برمی‌آیم» (شعار و انوری، ۱۳۷۳: ۹۱). کزازی نیز در شرح این بیت می‌گوید: «هجیر سهراب را به هیچ می‌گیرد و او را ترکی می‌داند که در نبرد با او به یاری کسی نیازی ندارد» (کزازی، ۱۳۹۳: ج ۲،

۵۷۵). با توجه به این شروع، «بس» در بیت ۱۶۳ نقش فعلی و معنای تحذیری دارد؛ اما مترجم آن را در نقش صفت شمارشی برای «ترک» در نظر گرفته و آن را در کنار مصراع دوم خوانده است. نتیجه اینکه مترجم با درک نادرست از معنی و کاربرد «بس» در این بیت، معنای بیت را بکلی تغییر داده و به اشتباه آن را منتقل کرده است.

غنازدایی کیفی و کمی، تبدیل لحن فاخر به عامیانه

گاهی غنازدایی کیفی، که برمن از آن نام می‌برد به علت درک نشدن آرایه‌های زبان مبدأ اتفاق می‌افتد. دریافتن معنای درست کنایه‌ها و مجازهای زبان فارسی یکی از چالش‌هایی است که مترجم با آن روبه‌رو است.

با توجه به اینکه در مجاز، شاهد کاهش در محور همنشینی کلام هستیم، فهم مطلب برای خواننده با دشواری و پیچشی همراه خواهد بود و مترجم را در ترجمه با چالش روبه‌رو می‌کند (درباره مجاز و کاهش در جمله نگاه کنید به کتاب استعاره دکتر کورش صفوی، ص ۳۰ تا ۵۰). برای بررسی این موضوع نمونه‌هایی از ترجمه ذکر خواهد شد:

هنوز آن گرمی نداند که چنگ توان باز کردن به هنگام جنگ

(بیت ۳۱۷)

Dick Davis: and doesn't yet realize that war is the way to glory.

(glory: (شهرت، نام، عظمت، عزت، افتخار، سربلندی. (هزاره)

در این بیت، چنگ باز کردن کنایه ایماست از «جنگیدن» (کزازی، ۱۳: ۵۹۶)؛ یعنی هنوز جنگیدن بلد نیست، ولی مترجم چنین آورده است: هنوز نمی‌داند که جنگ وسیله رسیدن به شوکت است.

این بیت از زبان رستم است و در بیت پیش از این هم به تصریح می‌گوید: من از دخت شاه سمنگان یکی/پسر دارم و باشد او کودکی. در این بیت هم سخن از کودکی سهراب است و بلد نبودن جنگاوری؛ یعنی گمان و تصویری که رستم از فرزندش دارد، بیان می‌شود. برداشت دیک دیویس از نظر منطقی و معنایی با بیت‌های پیش و پس نیز همخوانی ندارد.

به می دست بردند و مستان شدند ز یاد سپهد به دستان شدند

(بیت ۳۲۸)

بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن

Dick Davis: They sat to their wine and, forgetting all about the king, passed the night in idle chatter.

(وراجی، پرگویی. (هزاره): chatter) ؛ (بیهوده، به درد نخور، بی فایده، بی ارزش، بی-معنی. (هزاره): idle)

به نظر می‌رسد مترجم معنای کلمه **دستان** را درک نکرده است و متوجه نشده که منظور **زال** است. کزازی در شرح این بیت می‌نویسد:

سپهد کنایه ایماست از کاوس. هنجار کار در باده نوشی، آن بوده است که نخست در باژ و آفرین و به دوستکامی نوشیدن از مهتر می‌آغازیده‌اند و به کهتران می‌رسیده‌اند: رستم و گیو نیز همین آیین را که بایسته باده نوشی بوده است، پاس داشته‌اند. نخست به یاد کاوس می‌نوشیده‌اند و سپس از دستان که نامی است دیگر زال را نام برده‌اند (کزازی، ۱۳۸۹: ۵۹۸ و ۵۹۹).

البته می‌شود سپهد و دستان را مجاز دانست. اینجا به این مسئله که کنایه است یا مجاز نمی‌پردازیم؛ چرا که مسئله مهم این است که به دستان شدن را مترجم کنایه دانسته و متوجه نشده است که منظور از دستان در اینجا زال است و در ترجمه چنین آورده است: آنها به شراب نوشیدن نشستند در حالی که همه چیز را درباره شاه فراموش کرده بودند و آن شب را به حرفهای بیهوده گذراندند. عیبی که به ترجمه این بیت وارد است، حذف کردن مصراع دوم است که می‌تواند مصداق غنازدایی کمی باشد و اضافه کردن جمله

passed the night in idle chatter.

از سوی دیگر حرفهای بیهوده زدن، که در ترجمه اضافه شده است، می‌تواند مصداق عیب شفاف‌سازی و عامیانه کردن متن در ترجمه باشد.

هم‌چنین دیگر به نظر می‌رسد مترجم چنین برداشتی از متن داشته است که آنها به شراب نوشی نشستند و مست شدند و به همین روی یاد پادشاه را فراموش کردند. انگار «ز یاد سپهد» مصراع دوم را با «مستان شدند» مصراع اول همراه دانسته و به دستان شدن آخر بیت را هم معادل به بیهودگی گذراندن آورده است.

یکی نامه فرمود پس شهریار نبشتن بر رستم نامدار

(بیت ۲۹۵)

Dick Davis: Kavus wrote to Rostam.

در این بیت به رسم و آیین نامه‌نگاری ایرانی اشاره شده است (ر.ک کزازی، ۱۳۸۵:

۵۹۵). چون نامه گزدهم به کاوس رسید، گیو را به حضور خواست و او را با نامه‌ای به سیستان فرستاد (خالقی، ۱۳۸۹: ۷۲). اینکه شاه خود نامه نمی‌نویسد بلکه دستور به نوشتن آن می‌دهد در ترجمه مغفول مانده و مترجم در ترجمه کل این بیت فقط چنین گفته است: **کاووس به رستم نامه نوشت**. ترجمه، لحن کلام زبان مبدأ را نشان نمی‌دهد و به نظر می‌رسد علت این غفلت، ندانستن فضای فرهنگی-اجتماعی متون حماسی است.

ستايش گرفتند بر پهلوان که جاويد بادی و روشن روان

(بیت ۳۸۵)

Dick Davis: They praised the hero.

یکی از مواردی که فراوان در ترجمه دیک دیویس نادیده گرفته می‌شود، مواضعی است که **دعا و تحسین** آورده می‌شود. این‌گونه ستودن پهلوانان از ویژگیهای متون حماسی فارسی است که دیک دیویس از ترجمه آنها سرباز زده و چنین آورده است: «**آنها قهرمان را ستودند**». این امر هم نشانگر تغییر لحن فاخر کلام و ایجازی است که تناسبات فرهنگی و اجتماعی زبان مبدأ را نادیده گرفته است.

نباشی بس ایمن به بازوی خویش خورد گاو نادان ز پهلوی خویش

(بیت ۲۴۸)

Dick Davis: Don't trust your strength, strength will not save your life; "The fatted calf knows nothing of the knife."

یکی از دشواریهای ترجمه، انتقال کنایه‌هاست. برمن به انتقال مفهوم ترجمه‌ها اعتقاد ندارد. او معتقد است باید مخاطب را به سمت متن مبدأ برد نه با تغییر متن مبدأ از غریب بودن آن در متن مقصد کاست و مطلب را برای مخاطب قابل فهم کرد. اندیشه او در این باره قابل بحث و بررسی است؛ اما اگر مترجم بتواند معادل مناسبی را در زبان مقصد بیابد که از معنی، تناسبات، تصویر و فضای متن مبدأ دور نباشد، قابل تحسین است. در این بیت گردآفرید به نصیحت سهراب می‌پردازد و از او می‌خواهد به زور پهلوانیش دل نبندد و در مصراع دوم عبارات «خورد گاو نادان ز پهلوی خویش» را به کار می‌برد. در مورد معنا و مفهوم این مصراع مقاله‌های متعددی نوشته شده است و شارحان شاهنامه نظریات متفاوتی در تحلیل این بیت آورده‌اند. برای اینکه دشواری ترجمه این ابیات بیشتر روشن شود، لازم است به این نظرات اشاره شود:

_____ بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن

۱. جلال خالقی مطلق می‌گوید: گاو نادان هر چه زیان بیند از سوی خویش بیند؛ چون که نمی‌داند که با خوردن، پهلوی می‌آورد و او را زودتر به کشتارگاه می‌برند (خالقی مطلق، ۱۳۸۹: ج ۱، ۵۰۹).

۲. کزازی برداشت دیگری از این مصراع ارائه می‌کند: «خوردن گاو نادان از پهلوی خویش» با استعاره‌ای تمثیلی از این داستان، ناخواسته به پیشباز مرگ رفتن و زمینه نابودی خویش را فراهم آوردن خواسته شده است. گاوی را می‌کشند که فربه و چرب پهلوی باشد؛ پس گاوی که خویشتن را می‌پرورد و پهلوی نزارش را با خورش بسیار پروار می‌گرداند برآستی زمینۀ مرگ خویش را فراهم می‌آورد... و داستان آن‌چنان خواهد بود که گویی گاو پهلوی خود را خورده و چریده است. سهراب نیز اگر فریفته زور بازو و دلاوری خویش به شود و نبرد با رستم بشتابد، مایه مرگ خویش خواهد شد و بازو هر چه پرزورتر باشد، مانند پهلوی گاو نادان، که هر چه فربه‌تر باشد مرگ‌آورتر است، او را بیش به سوی نابودی خواهد راند (کزازی، ۱۳۸۵: ج ۲، ۵۸۷).

۳. دبیر سیاقی در شرح این بیت می‌گوید: «گاو چون نادان است به جای خوردن علوفه، ذخیره چربی بدنش را مصرف می‌کند» (دبیرسیاقی، ۱۳۸۶: ج ۵، ۳۹۳).

۴. فتح‌الله مجتبایی در مقاله خود درباره خاستگاه این ضرب‌المثل بعد از ذکر گونه‌های مختلف این روایت نوشته است: «یکی از داستانهای مشهوری که ظاهراً از هند به یونان رفته و از یونان به ایران رسیده، افسانه گاوی نادان است که بی‌خبر از قصد شومی که در پرستاری و پروردن او در کار است در علفزار می‌چرد و خویشتن را برای روز سور و ضیافت فربه می‌سازد» (مجتبایی، ۱۳۵۳: ۴۷۲).

۵. سعید حمیدیان درباره کاربرد درست «ز پهلوی» نظر خود را این‌گونه بیان می‌کند: «اصل مشکل این است که جملگی پژوهندگان و صاحب‌نظران بزرگوار، «پهلوی» را به معنای لغوی یا حقیقی گرفته‌اند؛ یعنی کناره‌های شکم و همگی، توضیحات خود را بر همین پایه قرار داده‌اند و به دیگر سخن «پهلوی» را یک واژه معمولی تلقی کرده‌اند در حالی که «ز پهلوی» بر روی هم یک

اصطلاح است معادل «از قَبَل»، که اتفاقاً ترجمه پارسی واژه «قَبَل» تازی است به معنای سو و جانب. معنای لغت یاد شده، مطابق آن این است: گاو نادان هر چه می خورد یا می کشد از جانب خودش است. اینکه این معنی را چگونه تفسیر و تعبیر کنیم، جداگانه است؛ مثلاً مثل حضرات بزرگوار بگوییم گاو چنین و چنان می شود. فرق مهم در اینجا همین است که هیچ کدام ذکری از این نکرده اند که «ز پهلوی» اصطلاح است و وقتی می گوییم «اصطلاح»، پیداست که معنای حقیقی یا لفظی مراد نیست بلکه کل عبارت جنبه کاربرد مجازی پیدا می کند. در واقع، این معنی که گاو مثلاً با پرخوری بلای جان خود می شود غلط نیست؛ اما نادرستی آنجاست که با «ز پهلوی» به عنوان اصطلاح برخورد نکرده و همگی صرفاً «پهلوی» را در وضع لفظی و حقیقی آن تصور کرده اند. اکنون برای اثبات نظر خود شواهدی از متون شعر پارسی به دست می دهم تا مزیدی بر شاهد شاهنامه باشد: ابن یمین: می خورم خون جگر از بیدلی / وین جگرخواری ز پهلوی شماس است (ابن یمین فریومدی، ۱۳۴۴: ۲۰۷ به نقل سعید حمیدیان؛ حمیدیان، ۱۳۸۷: ۶۸ و ۶۹).

۶. اکبرزاده در ضمن مقاله خود می گوید عبارت «خوردن ز پهلوی خود» در ادبیات فارسی دارای دو معنای کنایی است: ۱- نفعی از کسی یا چیزی جز از جانب خویش متوقع نبودن: می خورم چون شمع از پهلوی خود تا زنده ام / می دهم خود را تسلی بر کباب خام خویش. ۲- زیان دیدن از راهی است که سود می نماید. در مصراع مورد بحث شاهنامه نیز «خوردن ... ز پهلوی خود» به این معناست که گاو نادان از راهی که سود می نماید، زیان می بیند. دکتر اکبرزاده در پایان مقاله برای تأکید گفته خود، سخن دکتر شفیع کدکنی را در تعلیقات مصیبت نامه می آورد و ذکر می کند: از پهلوی خود خوردن کنایه ای بوده است به دو معنی: بی نیازی از غیر و دیگر زیان دیدن از راهی که سود می نماید (اکبرزاده، ۱۳۸۹: ۳۳۶).

۷. چرمگی عمرانی در مقاله «باز هم نگاهی به «خورد گاو نادان ز پهلوی خویش» در

خویش» در مورد این بیت می نویسد:

تقریباً تمام شارحان، این عبارت کنایی را در معنی «زیان دیدن از راهی که سود می نماید و ضربه خوردن از جانب خود» معنی کرده اند؛ پر واضح است

وقتی می‌گوییم این عبارت کنایه است، علاوه بر معنی مجازی و ثانوی عبارت، می‌توان معنای حقیقی و قاموسی آن را هم لحاظ کرد؛ بنابراین با توجه به معنای پهلو و خوردن از پهلو خود خوردن در معنای قاموسی یعنی «از پستان خود شیر خوردن است» و معنای مجازی آن با توجه به مفهوم مصراع قبل «یعنی خود را به خطر انداختن و دچار دردسر کردن است.» در جای جای خراسان بزرگ، آداب و رسوم و خرده فرهنگهایی هست که با گردآوری و ضبط آن آداب و رسوم، علاوه بر حفظ و انتقال آن به نسلهای بعد، می‌توان به کمک آن برای حل بسیاری از پیچشهای لفظی و معنوی متون نظم و نثر فارسی یاری جست، با توجه به اینکه فردوسی جزء دهقانان طوس بوده، ناگزیر از آشنایی با لوازمات و متعلقات کشاورزی و دامداری بوده و یکی از لوازمات و متعلقات آن، مسائل مربوط به اصطبل، گاو، چگونگی دوشیدن شیر و دیگر موارد مربوط به کشاورزی و دامداری سنتی و روستایی در منطقه خراسان بزرگ است. در برخی از اصطبلها، دامداران سنتی به گردن برخی از گاوها چوبی می‌بندند به گونه‌ای که سر گاو، وسط آن چوبها قرار می‌گیرد. علت را اصطلاحاً می‌گفتند «این گاو شیر دزد است»؛ یعنی سرش را بر می‌گرداند و به پستان خود نزدیک می‌کند و شیرش را می‌خورد (چون قاعدتاً گاو سالم نباید شیر خود را بخورد). برای اینکه این عادت را از حیوان دور کنند، چوب یا کنده‌ای به گردن او می‌بستند تا حیوان نتواند سرش را به پستان خود نزدیک کند. این کار باعث می‌شد تا حیوان پس از مدتی، این بدعادتی را (یعنی شیر خود را خوردن) ترک کند. در یک تحقیق میدانی در اغلب شهرهای خراسان بویژه در گناباد، فردوس، تربت حیدریه و نیز نیشابور از دامداران سنتی و حتی دامپزشکان این بدعادتی گاو را بیشتر مورد بررسی قرار دادم و تمام دامداران سنتی و دامپزشکان این رفتار گاو را تأیید می‌کردند؛ اما برای ترک این عادت حیوان، شیوه‌های مختلفی داشتند. برخی از مناطق برای ترک این عادت، دماغگیر مخصوصی بر دهان حیوان می‌بستند که روی آن زیر و خار مانند بود و حیوان هر وقت سرش را به پستان نزدیک می‌کرد خارها و دهان‌بند باعث می‌شد که حیوان هم نتواند شیرش را بخورد و هم خارها باعث می‌شد که کم کم حیوان عادت خود را ترک کند. این عادت حیوان از دامپزشکان نیز پرسیده شد. پاسخشان این بود که کمتر از یک درصد گله ممکن است به این بیماری مبتلا شوند. این عادت و بیماری اسم خاصی ندارد

و فقط نوعی اختلال رفتاری است. درمان سنتی و علمی آن را هم، بستن دماغگیر مخصوص عنوان می‌کردند. بنابراین گاو که از پهلوی خود (پستان خود) شیر می‌خورد، صاحبش چوبی به گردن او می‌اندازد یا دهان‌بندی به دهانش می‌زند؛ گو اینکه این گاو به دلیل بد عادتیش به دست خود، باعث آزار و اذیت خود شده است (چرمگی عمرانی، ۱۳۹۰: ۳۴۱).

همان‌طور که ملاحظه می‌شود این بیت در شاهنامه بحث برانگیز است و شارحان از زوایای مختلف به تفسیر و تحلیل آن پرداخته‌اند. برای روش‌تر شدن درک مترجمان از این بیت، علاوه بر ترجمه دیک دیویس، ترجمه بنداری به عربی و ترجمه آرتور جورج و ادموند وارنر نیز با هم مقایسه خواهد شد تا تفاوت‌های ترجمه و نوع برداشت هر کدام از این بیت مشخص شود:

ترجمه بنداری: فإن الثور اذا سمن فانما يأكل من جنبه و ربما يبحت الحائن عن حتفه بظلفه (بنداری، بی‌تا: ج ۱، ۱۳۵؛ الحائن: احمق. (بندر ریگی؛ حتف: مرگ. (بندر ریگی؛ ظلف: سم حیوانات (بندر ریگی).

گاو چون فربه گردد، پس او از پهلویش می‌خورد؛ چه بسا احمقی که با سمش به دنبال مرگش می‌گردد.

بنداری مفهوم بیت فارسی را درک کرده و با بهره‌گیری از مثل «الباحث عن حتفه بظلفه» که در متون فارسی نیز آمده است، معنای متن مبدأ را به عربی منتقل می‌کند؛ البته اگرچه اطنابی در ترجمه دیده می‌شود از مفهوم زبان مبدأ دور نشده است.

در ترجمه جورج و وارنر که پیش از دیک دیویس به ترجمه شاهنامه مبادرت ورزیده‌اند و جزء منابع دیک دیویس به شمار می‌آید، شاهد سهوی در ترجمه این بیت هستیم:

So do not trust too much those arms of thine
Or else the stupid ox will graze beside thee. (George & Warner, 2003: 55)

(ضمیر دوم شخص مفرد در حالت مفعولی، معادل تو را، - ت. (هزاره: thee)

بیش از حد به بازوانت امید نداشته باش و گرنه گاو احمق از پهلوی تو خواهد چرید.

معنای مصراع دوم و مرجع ضمیر خویش در مصراع دوم (نباشی بس ایمن به بازوی

بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن

خویش / خورد گاو نادان ز بازوی خویش) به نادرستی در ترجمه با the (یعنی تورا) بیان شده است. معنا و تصویر در زبان مبدأ چنانکه هست، فهم نشده و بدرستی نیز منتقل نشده است.

اما دیک دیویس در انتقال تصویر زبان مبدأ بهتر و موفق‌تر از جورج و وارنر عمل کرده است؛ اگرچه ترجمه او نیز شامل دقایق و ظرایف زبان مبدأ به تمامی نیست:

Dick Davis: Don't trust your strength, strength will not save your life; "The fatted calf knows nothing of the knife."

به قوت خویش تکیه مکن، قوت، زندگی را حفظ نخواهد کرد. گاو پروار شده (یا فربه) از چاقو (مجاز کشته شدن) هیچ نداند.

اگرچه دیک دیویس غفلت گاو نادان را منتقل کرده این معنا منتقل نشده - است که از جایی که سود می‌پندارد، ضربه می‌بیند. ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که ترکیب «fatted calf» که در ترجمه دیک دیویس آمده است در ترکیب Kill the fatted calf به کار می‌رود و در زبان انگلیسی یک اصطلاح (idiom) به شمار می‌آید که به معنای پذیرایی مفصل کردن، ضیافت رنگین به پا کردن است؛ برای کسی همه رقم تدارک دیدن و سفره مفصل فراهم کردن است:

Kill the fatted calf: Prepare for a joyful occasion or a warm welcome. For example, When Bill comes home from his trip to Korea we're going to kill the fatted calf. This expression alludes to the parable of the prodigal son (Luke 15:11-32), whose father welcomed him by serving the choicest calf after his return.[Early 1600s] (The American Heritage Dictionary of Idioms)

این اصطلاح به داستانی در انجیل لوقا ۱۵، سطر ۱۱ تا ۳۲ اشاره می‌کند که در آن، مسرفی ارث خویش را در زمان زنده بودن پدر گرفته و در عیاشی همه را به باد داده و حال، توبه‌کنان به سمت پدر بازگشته و پدر از توبه او شادمان است و به مناسبت توبه پسر پذیرایی مفصلی تدارک می‌بیند و در اینجا از اصطلاح kill the fatted calf استفاده می‌کند (انجیل لوقا ۱۵، سطر ۱۱ تا ۳۲).

غرض از تفصیلی که در این مورد آمد، این بود که دیک دیویس تلاش کرده است با توجه به فضای فرهنگی و اجتماعی مخاطبانش اصطلاحی

برگزیند که قابل فهم باشد و در ترجمه این ضرب‌المثل، اگرچه جورج و ورنر حتی از مرحله درک زبان مبدأ هم به سلامت عبور نکردند، دیک دیویس و بنداری ضرب‌المثلی را نزدیک به همین مفهوم در زبان مقصد برای این مصراع برگزیدند. به نظر می‌رسد که دیک دیویس، بهتر از پیشینیانش این مصراع را دریافته است و در این بیت دغدغه ارتباط برقرار کردن با مخاطبان هم‌زبان و هم‌زمان بخوبی دیده می‌شود.

چنین گفت کامشب نباید غنود همه شب همی تیغ باید پسود
(بیت ۶۹)

Dick Davis: and said, "Tonight we must not rest but sharpen our spears for battle.

خالقی مطلق در شرح این بیت آورده است: «(پسودن) یعنی (لمس کردن)». همه شب باید دست به شمشیر و آماده کارزار بود! (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۵۲۳). جوینی نیز ذیل این مصراع آورده است: «تمام شب باید تیغ بر دست بگیریم و آماده نبرد باشیم» (جوینی، ۱۳۸۰: ج ۳، ۴۰۷). در غمنامه هم آمده است: «برای مقابله با دشمن باید مسلح (سلاح بدست) بود» (شعار و انوری، ۱۳۷۳: ۱۳۸). کزازی نیز «پسودن» را کنایه ایما از «آماده جنگ بودن» می‌داند (کزازی، ۱۳۹۳: ج ۲، ۶۱۲). اما به نظر می‌رسد، مترجم بدرستی معنای این مصراع را دریافته که در ترجمه به اشتباه آورده است: «but sharpen our spears for battle» و «پسودن» را با «تیز کردن» معادل ساخته است! در واقع درک نادرست مترجم از متن اصلی در انتقال این مصراع، سبب تحریف متن با غنازدایی کیفی شده است. هم‌چنین آوردن «for battle» مصداق عیب اطناب است؛ ضمناً مترجم با استفاده از «spear» به جای «تیغ» نیز موجبات شفاف‌سازی متن و غنازدایی کیفی را فراهم آورده است.

دل من همی بر تو مهر آورد همی آب شرمم به چهر آورد
(بیت ۷۹۸)

Dick Davis: The tears that stain my face are tokens of My heart's affection for you, and my love. (stain: (آلودن(هزاره): (toke: (نشانه.علامت

؛ (آریانیپور)

در بیت ۷۹۸ «آب» در مصراع دوم «عرق و خوی» است: از مهری که بر تو دارم (از نبرد

_____ بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن

با تو) عرق شرم به چهره‌ام می‌نشیند» (خالقی مطلق، ۱۳۸۶: ۵۴۵). کزازی نیز در شرح این بیت آورده است: «آب شرم، کنایه‌ای است ایما از عرقی که به پاس مهر نادانسته فرزندی بر چهره سهراب می‌نشیند» (کزازی، ۱۳۹۳: ج ۲، ۶۴۸). از دیگر سو انوری و شعاع «آب شرم» را «عرق شرم» یا «اشکی» دانسته است که در اثر شرمساری جاری شود (شعاع و انوری، ۱۳۷۳: ۱۸۱). بر این اساس اگر انتخاب «tears» به جای «آب شرم» را مصداق غنازدایی کیفی متن ندانیم، دست‌کم نمودی از ایراد شفاف‌سازی و عامیانه‌سازی متن در ترجمه است.

نتیجه‌گیری

ترجمه شاهنامه همواره مورد توجه مستشرقان بوده و هست و از دیرباز در این عرصه تلاشهایی صورت گرفته است. آنچه در این عرصه از وظایف پژوهشگران و ادب‌دوستان فارسی زبان به شمار می‌رود، بررسی و تحلیل چگونگی انتقال این متون به جهانیان است. فرهنگ و تمدن هر قوم، فضای فکری و جغرافیایی، فراز و فرودهای زمانی و تاریخی شیوه داستانی‌پردازی خاصی را برای هر تمدنی رقم زده است. نمی‌توان منکر سنت کتبی و منابع مکتوب شاهنامه و فرهنگ غنی ایرانی شد. مسلم است که فارسی‌زبانان آشنا با ادبیات غنی فارسی پیش از مستشرقان به ظرایف، نکات باریک و عمیق فکری و فرهنگی و زیباییهای ادبی شاهنامه فردوسی پی می‌برند. برای بررسی و تحلیل ترجمه متون ادبی، نظریات مختلفی وجود دارد. بعضی بر امانتداری مترجم و پایبندی او به متن مبدأ تأکید می‌کنند و بعضی خواننده و چگونگی انتقال و فروش ترجمه در زبان مقصد را ارجح می‌نهند. آنتوان برمن از منتقدانی است که به اصالت متن و توجه به لحن و سبک اثر در زبان مبدأ اعتقاد دارد و بر امانتداری مترجم تأکید می‌کند.

علاوه بر مؤلفه‌های آنتوان برمن، مترجمان گاه مرتکب خطاهایی شده‌اند که ناشی از تفاوت فرهنگی و اجتماعی شاعر و مترجم است. از لحاظ ادبی اغراقها، دعاها و مبالغه‌هایی در شاهنامه دیده می‌شود که در ترجمه‌های شاهنامه بویژه به زبان انگلیسی رنگ باخته است. گاهی مترجم با ساختار نحوی زبان فارسی آشنایی ندارد و موجب شده است از متن مبدأ نادرستی

برداشت کند. مرجع ضمائر گاه به درستی درک نشده است. هم‌چنین فهم ضرب المثله‌ها و کنایات، بسیار دشوار است و معمولاً در این حوزه، خطاهای بیشتری دیده می‌شود. ناآشنایی کافی با لحن و سبک اثر، موجب خطاهای فراوانی در ترجمه متون بویژه متون ادبی شده است.

با وجود تمام این اشکالها نمی‌توان از ترجمه این متون سرباز زد. ترجمه، وسیله تبادل فرهنگی و انتقال اندیشه‌هاست. تنها بر عهده منتقدان و ادب دوستان و فارسی‌زبانان است که با بررسی ترجمه مستشرقان، عیوب و اشکالها را دریابند و در رفع و اصلاح آنها به مترجمان یاری رسانند. اشکالها و خطاهایی که در این مقاله بدان پرداخته شده از مواردی است که اگر پیش از چاپ ترجمه به مترجم تذکر داده شده بود، حتماً اصلاح می‌شد. **خواندن خط فارسی** برای مستشرقان و حتی فارسی‌زبانان اشکالهایی ایجاد می‌کند که ناشی از نبودن حرکت بر روی حروف فارسی و ناهمخوانی و تطابق کامل لفظ با آوای فارسی است. هم‌چنین **جابه‌جاییهای نحوی** در شعر و نثر ادبی و نگذاشتن نشانه‌های سجاوندی، می‌تواند خواندن را دشوارتر کند. نگذاشتن نشانه‌های سجاوندی، بیتی را در معرض خواندنیهای متفاوت قرار دهد. گاهی این امکان موجب ایجاد برداشتهای متفاوت و قابل پذیرش، و گاه هم موجب برداشتهای نادرست از متن می‌شود که باید با رعایت نشانه‌گذاری مناسب و بجا، جلوی این برداشتهای نادرست را گرفت. بعضی از این اشکالها هم ناشی از توجه نکردن به ساختارهای نحوی زبان فارسی در شعر است. **در شعر با جابه‌جایی‌های نحوی** روبه‌رو می‌شویم که متفاوت با نثر و کلام غیرادبی است که باید با سبک ادبی شعر آشنایی داشت تا از این خطاها کاسته شود. خواندن و فهم درست شعر و متون ادبی به صرف دانستن زبان فارسی فراهم نمی‌شود؛ اگرچه بسیاری به عکس این مطلب معتقدند. باید برای درک این متون، که ظرایف و پیچیدگیهای خاص دارد، مطالعه کرد و باریک بینی و ژرف‌نگری هنری و ادبی داشت.

سرانجام ذکر این نکته حائز اهمیت است و در مقاله هم بدان اشاره شده است که ترجمه دیک دیویس به عنوان جدیدترین ترجمه شاهنامه و با در برداشتن پیشنهادی قابل توجهی از ترجمه‌های شاهنامه، اثری ارزشمند و شایسته

_____ بررسی ترجمه دیک دیویس از داستان رستم و سهراب بر پایه برداشت درست از متن

بررسی و تعمق است. هم‌چنین از وجوه تمایز این ترجمه با دیگر ترجمه‌ها این است که از تصحیح استاد جلال خالقی مطلق استفاده کرده که جدیدترین تصحیح شاهنامه فردوسی است.

فهرست منابع

ابن یمن، فریومدی؛ (۱۳۴۴) *دیوان اشعار به تصحیح و اهتمام حسینعلی باستانی*؛ راد؛ تهران: سنایی.

اکبرزاده، هادی؛ (۱۳۸۹) «بررسی یک ضرب‌المثل تأملی دیگر بر مصراع خورد گاو نادان ز پهلوی خویش»؛ *کتاب ماه ادبیات*، س چهارم، ش پیاپی ۱۵۴؛ ص ۴۳-۴۰.

افضلی، علی و یوسفی، عطیه؛ (۱۳۹۵) «نقد و بررسی ترجمه عربی گلستان سعدی براساس نظریه آنتوان برمن»؛ دو فصلنامه علمی- پژوهشی *پژوهشهای ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، دوره ۶، ش ۱۴؛ ص ۸۴-۶۱.

انجیل لوقا، ترجمه جدید فارسی.

بنداری، فتح بن علی؛ (بی‌تا) *الشاهنامه*؛ تهران: اسدی، بی‌تا.

بندریگی، محمد؛ (۱۳۸۷) *فرهنگ المنجد عربی به فارسی*؛ تهران: انتشارات اسلامی.

پارسی نژاد، ایرج؛ (۱۳۸۳) «از نیکلسون تا بارکس، نگاهی بر ترجمه‌های انگلیسی از ادبیات کلاسیک فارسی»؛ *مجله سخن عشق*، بهار و تابستان، ش ۲۱ و ۲۲، ص ۱۸-۲۵.

جوینی، عزیزالله؛ (۱۳۸۰) *شاهنامه*، ج سوم، گزارش ابیات و واژگان دشوار؛ تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.

حسینی، مصطفی؛ (۱۳۹۶) «درنگی بر ترجمه‌های دیک دیویس»؛ *فصلنامه مترجم*، س بیست و ششم، ش ۶۱، ص ۸۹-۱۰۳.

حق‌شناس، علی محمد؛ (۱۳۸۶) *فرهنگ معاصر هزاره*؛ تهران: فرهنگ معاصر.

چرمگی عمرانی، مرتضی؛ (۱۳۹۰) «بازهم نگاهی به مصراع «خورد گاو نادان ز پهلوی خویش»». *سبک شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)*، ش ۱۴، ص ۳۳۳-۳۴۵.

خالقی مطلق، جلال؛ (۱۳۸۹) *یادداشتهای شاهنامه (بخش یکم)*؛ ج نهم. تهران: مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی، مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی.

دیویس، دیک؛ (۱۳۹۱) «در ترجمه‌ناپذیری شعر حافظ»؛ ترجمه مصطفی حسینی و بهنام میرزابازاده فومشی، *ادبیات تطبیقی (ویژه‌نامه فرهنگستان)*، س سوم، ش ۵، ص ۶۲-۷۵.

رحیمیان، سعید؛ (۱۳۸۷) «خورد گاو نادان ز پهلوی خویش»؛ بخارا، ش ۶۸-۶۹، ص ۴۸-۵۲.

رزمجو بختیاری، شیرین (تابستان ۱۴۰۰). «بررسی ترجمه انگلیسی غزلی از حافظ بر پایه برداشت درست از متن». مجله شعر پژوهی (بوستان ادب) دانشگاه شیراز، سال سیزدهم، ش دوم، پیاپی ۴۸، ص ۸۵-۱۲۰.

زنده‌بودی، مهران: (۱۳۹۰) «از خود و دیگری و گرایش‌های تحریفی در گفتمان ترجمه‌شناختی آنتوان برمن تا ترجمه‌ناپذیری»؛ *مجله مطالعات ترجمه*، س نهم، ش سی و چهارم، ص ۲۳-۳۷.

شعار، جعفر و انوری، حسن: (۱۳۶۳) *غمنامه رستم و سهراب*؛ تهران: نشر ناشر. شفیعی کدکنی، محمدرضا: (۱۳۸۱) «در ترجمه‌ناپذیری شعر»؛ *مجله ایرانشناسی*، س چهاردهم، ش ۵۶، ص ۷۴۳-۷۴۹.

فردوسی، ابوالقاسم: (۱۳۸۷) *شاهنامه فردوسی*؛ به تصحیح عزیز اله جوینی، تهران: دانشگاه تهران.

_____؛ (۱۳۸۶) *شاهنامه فردوسی*؛ به کوشش سید محمد دبیر سیاقی، تهران: قطره _____؛ (۱۳۸۰) برگردان روایت گونه *شاهنامه فردوسی به نثر*؛ به کوشش سید محمد دبیر سیاقی، تهران: نشر قطره، ۱۳۸۰.

_____؛ (۱۳۸۹) *شاهنامه فردوسی*؛ به تصحیح جلال خالقی مطلق. دفتر دوم و پنجم. تهران: مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی و مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی. کزازی، میر جلال‌الدین: (۱۳۸۵) *نامه باستان*؛ ج دوم، چ سوم. تهران: انتشارات سمت.

صفوی، کورش (۱۳۹۸). استعاره. تهران: انتشارات علمی. مجتبائی، فتح الله: (۱۳۵۳) «چند نکته درباره رستم و سهراب، *مجله سخن*، ش ۲۶۹، ص ۸۵۶-۸۳۹.

مهدی‌پور، فاطمه: (۱۳۸۹) «نظری بر روند پیدایش نظریه‌های ترجمه و بررسی سیستم تحریف متن از نظر آنتوان برمن»؛ *کتاب ماه ادبیات*، ش ۴۱، پیاپی ۱۵۵، ص ۵۷-۶۳.

یارشاطر، احسان: (۱۳۷۹) «شیر و اورنگ»؛ *مجله ایرانشناسی*، سال دوازدهم، ش ۴۶، ص ۴۴۸-۴۴۲.

- Arthur George & Edmond Warner (2003). *Rustam and Suhrab*. Tehran: Hermes Publishers.
 Christine, Ammer(1997). *The American Heritage Dictionary of Idioms*. Houghton Mifflin Harcourt.
 Davis, Dick (2016). *Shahnameh: the Persian book of kings*. Penguin Books.
 Munday, Jeremy. (2012). *Introducing Translations Studies: Theories and Application*.